

BALANÇ NATURAL I RECONSTRUCCIÓ DE FAMÍLIES A TRAVÉS DELS SACRAMENTARIS: LA CONCA DE BARBERÀ A L'ÈPOCA MODERNA

per Valentí Gual Vilà

A la Tesi Doctoral resta concretada l'evolució demogràfica i els trets bàsics de la família en el conjunt de parròquies amb documentació disponible de la comarca de la Conca de Barberà al llarg de l'Edat Moderna (ss.XVI-XVIII).

La Conca de Barberà és una comarca de la Depressió Central Catalana, eminentment agrícola i d'interior. Agrupa un parell de sectors clarament diferenciats des del punt de vista geogràfico-històric: la Conca estricta -que s'estén del Coll de Deogràcies fins les estribacions de les Muntanyes de Prades- i l'àrea segarrena. La tesi recull un estudi per separat de cadascuna d'aquestes zones, tot i que en cap moment deixa de banda la interrelació.

Com a pas previ al cos fonamental del treball, hom dóna notícia de les escasses informacions demogràfiques referents al segle XV. Un conjunt de llibres de defuncions de mitja dotzena de localitats de la comarca, permeten de concretar els períodes de dificultats esdevinguts en aqueixa centúria i de datar amb precisió el pas de les epidèmies de pesta o de les fams.

Després d'aportar esment dels escassos recomptes sis-centistes, hom dedica un apartat important a la crítica i ponderació dels censos de població del segle XVIII, sobretot les estadístiques del primer vicenni d'aquella centúria i el cens del comte de Floridablanca del 1786-1787. L'assaig interpretatiu és efectuat a partir de la informació fornida pels sacramentaris -concreció del balanç natural- i a través de l'establiment de taxes de natalitat estimatives -avaluació de la desviació respecte la mitjana acceptada de 35-45 per mil-. Amb l'ajut d'altra informació paral·lela, hom arriba a establir un clar defecte del

cens de Floridablanca en pràcticament la meitat de les parròquies enquestades. Per tant, en el cas de la Conca de Barberà, no només les estadístiques de la primera etapa del segle XVIII han d'ésser sotmeses a revisió, sinó que també cal considerar l'apreciable distorsió en les dades censals del 1786-1787.

Des mitjan segle XVI fins a inicis del segle XVIII, un cop introduïdes les correccions oportunes, la Conca de Barberà disposava d'un volum poblacional semblant. Certament, l'anàlisi dels sacramentaris permet de dibuixar amb nitidesa la figura d'un segle XVII que ben poca cosa degué d'aportar al desenvolupament d'una demografia comarcal que mostra signes evidents de defallença a mitjan segle. És llavors quan la guerra, la fam i intuïbles rebrots pestilents colpegen amb duresa les localitats comarcanes. Un tribut paorós que hem establert atenent a un buidat microparroquial.

El segle XVIII ofereix l'altra cara de la moneda, encara que no és fins ben entrat aquest quan la tendència alcista dels baptismes resta clarament expressada. D'altra banda, la mortalitat dominant opera en forma de periòdiques escomeses contra la població infantil. Es tracta de la verola. Però els contingents perduts poden ser recuperats amb relativa facilitat. La mort ha perdut el caire catastròfic que tenia al segle XVII, quan creava generacions buides a causa de la seva actuació sobre grups en edat fèrtil. En un tipus de mortalitat diferent ha de raure la clau del desenvolupament demogràfic set-centista i, també, en el fet que la vida nupcial de la parella no es veu trencada per l'impacte de la mortalitat catastròfica.

Concretem també la periodicitat, la cronologia i la virulència de les crisis de mortalitat adulta patides per les poblacions de la Conca estricta. Ho fem atenent al mètode de Dupâquier, amb lleugers retocs. També en aquest camp el segle XVIII mostra una fesomia demogràfica més dolça que el segle XVII: si bé és cert que el nombre total de crisis és semblant, la intensitat d'aquestes és menor. Les etapes nefastes coincideixen no pas casualment amb els períodes bèl·lics -Guerra dels Segadors, Guerra de Successió i Guerra del Francès-, per bé que ha estat possible de concretar lapses de crisi

agrícola clars -mitjan segle XVIII- i de complicacions de naturalesa poc clara -1629-1631: pesta milanesa, pèssima conjuntura agrària?-.

El darrer gran apartat dedicat al recompte numèric estableix les línies mestres del moviment estacional. Aquest factor ha estat analitzat parròquia a parròquia i després n'ha estat efectuat un recull final. Destaquem la concentració de les concepcions en època primaveral, potser de cara a assegurar un màxim de naixements en hivern, quan la feina al camp afluixa, i per tal de verificar que l'infant arribi crescut a la perillosa estació canicular, la qual abasta, indefectiblement, el gruix majoritari dels decessos d'albats. Altrament, la mortalitat adulta es presenta força dispersa al llarg de l'any i el moviment mensual de les bodes mostra la neta combinació de mínims atribuïbles a factors religiosos -març; Quaresma- i agrícoles - juliol; sega i batuda-.

El segon gran cos de la tesi és dedicat a l'exposició, al comentari i a la comparació dels resultats obtinguts amb l'aplicació del mètode de reconstrucció de famílies. Aquest fou encunyat per la demografia històrica francesa i, bàsicament, ha estat usat sense modificacions importants. En primer terme, assenyalem les seves limitacions, derivades de l'escassa informació que aporten les partides pertocants els primers sacramentaris. Altres aspectes, com ara el tema dels infants "primsenyats" o la fosca frontera que separa albats de cossos també resten assenyalats, alhora que hom procura d'aportar claror sobre el problema a partir d'exemples recollits de la documentació treballada.

Altrament, l'anàlisi dels trets familiars bàsics s'estructura a partir de les divisions clàssiques: nupcialitat, fecunditat i mortalitat. En el primer punt, són detallades les edat mitjanes al primer, segon i

ulteriors matrimonis i es concreta el retard conforme avancem en el temps. Les edats mitjanes obtingudes per a inicis del segle XVII són primerenques, mentre que, posteriorment, la situació tendeix cap a un model demogràfic més normalitzat. En xifres, les dones casen a una edat mitjana de 20 anys durant el segle XVII i de 22 anys al llarg del segle XVIII. En el cas dels homes, el retard és menor, en passar de 25 anys i mig a 26 anys i mig en els mateixos períodes.

Pel que fa a l'estat matrimonial i a la residència anterior dels esposos, hom exposa primerament les dificultats metodològiques que comporta una anàlisi d'aquest caire. Després de marcar el pes majoritari del casament entre solters -que assoleix tres quartes parts del total, si més no i en percentatge més elevat al segle XVIII com a símptoma clar de les millors expectatives demogràfiques-, hom dedica una especial atenció al tema dels moviments migratoris intracomarcals. Amb tot, cal tenir present sempre el desconeixement que patim dels factors emigratoris. A la llum de les dades disponibles, sembla que la immigració via noces operada a la Conca fou fruit d'una redistribució del poblament dins un radi d'abast geogràfic no massa extens.

Capítol a part mereix el tema de la immigració occitana. Resta establerta la quantitat d'occitans casats a la Conca, la cronologia, el bisbat de procedència, l'ofici desenvolupat i les relacions entre el lloc de naturalitat i la tasca professional. Una anàlisi innovadora és l'esmerçada en establir el grau d'arrelament a la població dels contingents humans ultrapirinencs a partir de la concreció del nombre de fills batejats a la parròquia. En termes generals, la immigració occitana a la Conca abasta uns percentatges inferiors als obtinguts en localitats de la costa i la procedència pirinenca -Tarba i Comenge- és majoritària, mentre que algunes poblacions escapen a la cronologia

clàssica que reputa d'irrellevants les vingudes posteriors a la Guerra dels Segadors i constatem uns lligams clars entre lloc de procedència i dedicació professional -els pirinencs són pagesos i els alvernesos menestrals-. D'altre cantó, els obituariis informen del caràcter marginal que ostentaven alguns d'aquests individus: mossos i pastors amb poca fortuna i hisenda per perdre i sovint complicats amb les parcialitats bandoleres. Hi ha un apartat dedicat als “altres estrangers”, als que no eren ni catalans ni occitans. Una emigració via nocces que, normalment, no va més enllà de la simple anècdota i que ben poc ajut cedí a l'expansió demogràfica.

El segon gran tema és el de la fecunditat. Després d'un primer acostament al problema en establir la relació entre les xifres de baptismes i de matrimonis, hom assaja la visió acostumada del tema segons l'edat de la mare en néixer cada fill i segons l'edat al matrimoni. La inexistència de pràctiques contraceptives i el progressiu esgotament de la capacitat reproductora femenina són aspectes a destacar, així com l'incontestable augment de la fecunditat al llarg del segle XVIII -la dona casa més feta i esgota les seves possibilitats demogràfiques-.

Tot seguit, dins de la perspectiva general del ritme de la composició familiar, resten concretades les concepcions pre-nupcials, els naixements il·legítims i els intervals protogenèsics i intergenèsics. Les “pasqües abans de rams” varen ser més freqüents percentualment al segle XVIII que al XVII i molt sovintejades als primers anys del segle XIX, possiblement a causa d'una creixent relaxació moral i tal vegada arran del casament més tardà de la dona -augment de les possibilitats de risc quant a embarassos no desitjats-. Els abandonaments -per il·legimitat o altres causes- només van ser de relleu en èpoques turmentoses. Generalment no abasten més enllà de l'1% del total de baptismes.

Quant als intervals, hi ha diferències acusades entre ambdues centúries: el protogenèsic oscil·la entre 17 i 30 mesos, segons l'edat de la mare en casar, al segle XVII -en relació inversament proporcional- i entre 14 i 21 mesos al segle XVIII. El primer fill,

doncs, és concebut més promptament al Set-cents que al Sis-cents. L'interval intergenèsic més habitual balla entre els 24 i els 28 mesos. El factor de l'al·letament del fill fins l'any complet marca aquests límits, car la mort prematura del nadó escurça fins la meitat, aproximadament, la durada del període mensual entre naixements.

Pel que fa a la dimensió de la família, el nombre de fills per nissaga completa no experimenta variacions excessives entre el segle XVII i el segle XVIII: 6,6 fills per nissaga de mitjana atenent als tres grups primers d'edats al matrimoni i 7,2 segons el mateix sistema de càlcul, respectivament. Semblantment succeeix en els límits de la família: l'edat de la mare a la darrera maternitat oscil·la dels 39 anys obtinguts pel segle XVII als 39 anys i mig del segle XVIII. La durada de la unió també aporta resultats parells, per bé que en aquest cas s'obté superior al segle XVII -18,7 anys contra el 17,6 del segle XVIII-. Probablement les escasses diferències observables en els resultats obtinguts a través de la reconstrucció familiar deriven del fet que només operem sobre nissagues completes, és a dir, famílies on la dona i l'home arriben vius als 45 anys. És fins a cert punt natural que els comportaments demogràfics siguin força semblants. El que s'esdevé és que de nissagues completes n'hi va haver moltes més al segle XVIII que al segle XVII, puix que la mortalitat catastròfica actuà de forma netament més atenuada, com hem assenyalat suara.

L'estudi de la mortalitat és conduït a partir del detall de les taxes de mortalitat infantil i juvenil atenent a diversos criteris. Hi ha acusades diferències en els resultats segons les parròquies i, en general, les xifres del segle XVII poden estar distorsionades per un possible subenregistrament. De tota manera, la "ratio" albats/baptismes és de 333 per mil al segle XVII i de 381 per mil al segle XVIII. Cal destacar la reducció de la mortalitat endògena durant el Set-cents, segurament a causa de les millores assistencials en el moment del part.

En tractar la mortalitat adulta, hom dóna les edats mitjanes de defunció i realitza un acostament a la temàtica de les causes de la mort, afegint-hi una visió de les morts anormals -violentes i

accidentals-, en treballar les actes de dues parròquies on els rectors apunten la causa que havia provocat el decés. Assenyalem el pes dominant de les morts violentes -assassinats- durant la primera meitat del segle XVII, quan la zona estudiada patia la plaga de la lluita de bàndols. Altrament, al segle XVIII tenen un pes específic els òbits deguts a accidents -ofecs, bolcs de carro, caigudes...-. Hom dedica un subapartat a l'avaluació de les taxes de mortalitat maternal -entre el 4,5 i el 5,2 per mil- i a les morts de bessons.

Finalment, hi ha un punt orientat vers l'anàlisi de l'estructura de la família. N'és la font documental una llibreta de compliment pasqual i la metodologia la dimanada del tractament del tema ofert pel Grup de Cambridge. En la localitat de la Conca estudiada -Vallclara- el predomini de la família nuclear era aclaparador, car queien sota aquesta classificació 39 de les 49 nissagues relacionades.

Després de les conclusions recapitulatives i suggeridores de noves vies d'investigació, segueix l'apèndix documental amb l'extracte de l'evolució anual de baptismes, matrimonis, defuncions i creixement vegetatiu parròquia a parròquia; la representació gràfica a partir de mitjanes mòbils de 5 i de 13 anys de la trajectòria de baptismes i total de defuncions; la relació dels resultats derivats del càlcul de les crisis de mortalitat; la fecunditat segons el recompte numèric; la nòmina dels immigrants francesos i dels altres estrangers; els intervals protogenèsics i intergenèsics; el nombre de fills per família; l'edat de la mare a la darrera maternitat; la mortalitat infantil i juvenil; la relació de noms de gent de Vallclara - estructura de la família- i un breu capítol dedicat a l'onomàstica dels infants de la Conca, esmerçat en concretar els seus noms de fonts a finals dels segles XVI, XVII i XVIII.